

PAPER DETAILS

TITLE: Resimli Çocuk Kitaplarında Baba Katilimi Kavramının İncelenmesi

AUTHORS: Hilal Karabulut

PAGES: 273-286

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3519063>

Geliş Tarihi : 06.11.2023
Kabul Tarihi : 07.03.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386558>

Karabulut, H. (2024) Resimli çocuk kitaplarında baba katılımı kavramının incelenmesi. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 273-286. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386558>

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA BABA KATILIMI KAVRAMININ İNCELENMESİ

Hilal KARABULUT¹

ÖZ

Bu çalışmada baba katılımı kavramının okul öncesi döneme hitap eden resimli çocuk kitaplarına nasıl yansıdığını tespit edebilmek hedeflenmiştir. Çalışmanın baba katılımı kavramına odaklanması ve alan yazındaki baba katılımı kavramsallaştırmasını temel alması, yanı sıra doğrudan baba-çocuk ilişkisiyle ilgili olan ve başlığında “baba” kelimesi geçen kitapları incelemesi dolayısıyla ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda doküman analizi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen 16 adet resimli çocuk kitabı analiz edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizinden (kategorisel analiz ve frekans analiz) yararlanılmıştır. Resimli çocuk kitaplarının incelenmesi sonucu ortaya çıkan bulgular, temel alınan baba katılım boyutları üzerinden ele alınmıştır. Çalışmanın alan yazındaki diğer çalışma bulgularıyla benzerlikleri ve farklılıkları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Baba katılımı, Resimli çocuk kitapları, Baba-çocuk ilişkisi, Ebeveynlik rolleri

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, sim.hilal@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3273-563X>

Date Received : 06.11.2023

Date Accepted : 07.03.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386558>

Karabulut, H. (2024). Investigation of the concept of father involvement in children's picture books. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(23), 273-286. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386558>

INVESTIGATION OF THE CONCEPT OF FATHER INVOLVEMENT IN CHILDREN'S PICTURE BOOKS

Hilal KARABULUT¹

ABSTRACT

In this study, it is aimed to determine how the concept of father involvement is reflected in children's picture books addressed to the preschool period. The study focuses on the concept of father involvement and is based on the conceptualization of father involvement in the literature, as well as examining books that are directly related to the father-child relationship and have the word “father” in the title, so it has the peculiarity of being the first. Document analysis was used in accordance with the purpose of the study. Sixteen children's picture books selected by criterion sampling method were analyzed. Content analysis (categorical analysis and frequency analysis) was used in the analysis of the data. The findings that emerged as a result of the examination of children's picture books were considered on the basis of the dimensions of father involvement. The similarities and differences of the study with other study findings in the literature were discussed.

Keywords: Father involvement, Children’s picture book, Father-child relationship, Parental roles

¹ Assist. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, sim.hilal@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3273-563X>

Giriş

Alan yazında çocuk kitaplarında anne figürüne yönelik çalışmaların daha çok olmasına rağmen, babaların konu edildiği çalışmaların yeterli sayıda olmadığı belirtilmekte ve çocuklara yönelik kitaplardaki baba imgesine ilişkin araştırmaların artırılmasının ve detaylandırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır (Özkul & Özgün, 2019). Yine çocuk kitaplarında baba imgesine yeterli konum sağlanmadığının, aile içerisinde babaların varlığının oldukça belirsiz şekilde ele alındığının altı çizilmekte ve kitaplardan yararlanacak çocuklar için baba kavramına yönelik belirgin bir tablo çizilemeyeceğine dair vurgu yapılmaktadır (Gürşimşek & Günay, 2005). Bu çalışmanın amacı da okul öncesi döneme hitap eden, baba-çocuk ilişkisine odaklanan resimli çocuk kitaplarındaki baba ile çocuğun birebir paylaştığı etkinlikleri saptamak ve alan yazın temelinde karşılaştırmaktır.

Toplumsal süreçlerde meydana gelen değişikliklerin babalık rolünün değişmesi yönünde bir etkisinin olduğu bilinmektedir (Kuzucu, 2011). Örneğin 1970 yılı itibarıyla kadınların iş hayatına dahil olmasıyla değişime uğrayan bir babalık konusu gündeme gelmiştir (Şahin vd., 2022). 70'li yılların sonlarına gelirken artık aile içerisinde baba-anne-çocuk arasındaki etkileşimlerin yer bulmaya başladığı ve bu kapsamda babaların hem çocuklarıyla hem de eşleriyle paylaştıkları etkinliklere yönelik de bir odağın oluştuğu söylenmektedir (Day & Lamb, 2004). Bu doğrultuda babaların çocuklarının hayatındaki rolünün çocuk kitaplarında, dolayısıyla günlük yaşamlarımızda nasıl yer bulduğunu görebilmek adına bu tarz incelemelerin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan her çeşit araç gereç -bu çalışma kapsamında vurgulanan resimli kitaplar dahil- çocukların gelişimsel süreçlerinde çok önemli bir yere sahip gözükmemektedir (Gürşimşek & Günay, 2005). Örneğin çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde, anne-baba, akranlar, medya, okul gibi kitapların da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Özdemir & Balcı-Karaboğa, 2019).

Her ne kadar baba katılımının, çocukların gelişim süreçlerinde etki sahibi olan tek faktör olmamasına rağmen, okul öncesi dönemde sergilenen etkin babalık davranışlarının, çocukların yaşamının bütününe etkilediği, dolayısıyla çocukların yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olduğu (Aslan, 2019), babaların bu gelişim süreçlerindeki rolünün yine önemli ve vazgeçilemez olduğu vurgulanmaktadır (Sicim-Sevim & Bapoğlu-Dümenci, 2019). Baba katılımının çocukların gelişiminde cinsel kimlik, zihinsel gelişim, sosyo-duygusal gelişim gibi çeşitli alanlarda etkisinin olduğu (Kuzucu, 2011), hatta ulusal ve uluslararası alan yazındaki çalışmalarda baba katılımının çocukların bütün gelişim alanlarında kayda değer ölçüde etkilerinin ortaya konulduğu belirtilmektedir (Aslan, 2019). Ataerkil toplumlarda (Türkiye gibi) çocuğa yönelik bakım görevlerinin sadece anneye aitmiş gibi görüldüğü (Karaduman & Çığ, 2019), özellikle daha geçmiş yıllardaki gerek toplumsal gerekse kültürel beklentilerin babanın görevine yönelik atıflarının, sadece çalışmak ve evi geçindirmek olduğu ifade edilmektedir (Kuzucu, 2011). Bununla birlikte geçmişe nazaran babaların görevine yönelik günümüzdeki beklentinin, çocukların yaşamına katılım sağlamaya doğru değiştiği (Kuzucu, 2011) ve babaların çocuklarının gelişim süreçlerine daha etkin şekilde katılım sağlamalarının arttığı vurgulanmaktadır (Karaduman & Çığ, 2019; Kuzucu, 2011; Tamis-Le Monda & Cabrera, 2002).

Psikososyal ve bilişsel gelişim açısından okul öncesi dönemdeki çocukların resimli çocuk kitaplarında sunulan mesaj ve etkilere ne kadar açık olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Şahin vd., 2022), toplumsal değişimlerin (kadınların çalışması gibi) ebeveyn bakış açılarına, alışkanlıklarına, rol algılarına yönelik yansımalarını, dolayısıyla cinsiyet rollerine dair tutumların da babalık katılımına yönelik yansımalarını (Kuzucu, 2011) somutlaştıran çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir. Anderson ve Hamilton da (2005), çocuk kitaplarında tasvir edilen ebeveyn rollerinin, tutumlar, beklentiler ve hatta ebeveyn ve çocukların davranışları üzerinde doğrudan etkiye sahip olacağına dikkat çekmektedir. Baba katılımına dair temel alınacak kapsamlı bir kuramın var olmadığına (Cabrera vd., 2007) vurgu yapılırsa da Lamb vd.nin (1985) baba katılımına yönelik sunduğu kavramsallaştırma ile bu konunun çalışılması yönündeki yolun açıldığı söylenebilir. Eve ekmek getiren ve çocuk bakımıyla ilişkili ev işlerine katılım sağlama rolleri, baba, çocuk ve aile için oldukça önemli olmasına rağmen bu araştırmacıların çocukla gerçekleştirilen aktivitelerde özellikle çocukla birlikte geçirilen süreye odaklandığı görülmektedir. Buna sebep olarak da odaklandıkları noktanın halihazırda süren bir değişim içinde olduğunu ve psikologların baba katılımını daha kapsamlı bir şekilde değerlendireceklerini öne sürmüşlerdir. Böylece baba katılımını, üç boyut kapsamında ele almışlardır: doğrudan temas (çocuğa bakma ve paylaşılan etkinliklerle babanın çocukla doğrudan etkileşim kurması), ulaşılabilirlik (doğrudan etkileşim olsa da olmasa da babanın çocuk için mevcut olması ve erişilebilir durumda olması), sorumluluk (çocuğun iyi bakıldığından emin olmak ve çocuk için mevcut kaynakların düzenlenmesi) (Lamb vd., 1985). Daha sonradan baba katılımına yönelik yeniden değerlendirme yapan Pleck (2010), doğrudan temas boyutunu olumlu doğrudan temas aktiviteleri şeklinde belirtmiş ve bu boyutu çocuğun gelişimsel sürecini destekleyen nitelikte bir baba-çocuk etkileşimi olarak sunmuştur. Ülkemizde baba katılımını baba-çocuk arasındaki birebir etkileşim üzerinden değerlendirmeyi hedefleyen Baba Katılımı Ölçeği de yukarıda bahsedilen doğrudan temas boyutuna dayanarak geliştirilmiştir. Bu doğrultuda baba ve çocuğun hangi tür etkinlikleri birlikte ne sıklıkta gerçekleştirdiklerine yönelik geniş kapsamlı aktiviteler grubunun kullanıldığı belirtilmektedir. Bu ölçek, okul öncesi dönem baba-çocuk ilişkisinde doğrudan temas aktiviteleri dahilinde sayılabilecek üç boyut ortaya koymaktadır: keyfi meşguliyet (baba-çocuk ikilisinin paylaştığı serbest zaman etkinlikleri ile oyunlar/17 madde), ilgi ve yakınlık (çocuğa ilgili ve duyarlı olmak, sevgi göstermek/12 madde), temel bakım (günlük bakımın ve fiziksel ihtiyaçların giderilmesi/8 madde) (Sımsıkı & Şendil, 2014).

Okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitabı incelemelerinde baba figürünü çeşitli açılardan ele alan aşağıdaki çalışmalar dikkat çekmektedir. Beş-altı yaş grubuna hitap eden kitap serisi kapsamında 37 kitabı (çeviri kitap), babalığın tanımlanışı ve konumlandırılışı açısından AÇEV'in babalık tanımlarından yararlanarak ele alan bir çalışmada, babaların ebeveynlik faaliyetleri kapsamında en çok çocuk bakımı, ardından sosyal aktiviteler ve ev işleriyle ilgilendikleri görülmektedir. Çalışmanın diğer bir bulgusuna göre de babanın çocukla etkileşiminde (yakınlık/kontrol ve disiplin boyutları) yakınlık kategorisinin yüzdesinin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Babanın sosyal ve eğitsel aktarımıyla ilgili bulgular da babaların en fazla öğreticilik, ardından iş birliği temasında yer aldığını göstermektedir. Bahsedilen araştırmanın, ilgili ve modern babalık rolüne dair (ev işlerinde sorumluluk almak ve çocuk bakımında aktif rol oynamak) katkılar sunduğu, yanı sıra toplumsal normlara

nazaran daha eşitlikçi demokratik baba modeli örneği sunduğu belirtilmektedir (Özkul & Özgün, 2019). Çok satan kitaplar üzerinden bir inceleme yapan Bencik-Kangal vd.nin (2018) baba figürünün eylemlerine yönelik dağılımları incelediklerinde, sırasıyla (en fazladan en aza doğru) çocuğa ilgi/şefkat gösterme, çocuk bakımı, gazete okuma, ev temizliği/bakım işleri, kitap okuma, taşıt kullanma ve sanatsal aktivitelere katılma gibi sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Yine aynı araştırmacılar çok satan kitaplar içindeki 50 resimli çocuk kitabı arasından sadece yedi tanesinde baba figürü olduğunu saptamış, yanı sıra değerlendirilen yedi kitaptan biri hariç hepsinin çeviri kitap olduğu görülmüştür. Şahin vd.nin (2022) yürüttüğü, çok satan çocuk kitapları arasından aile temalı 42 kitabı (27'si çeviri kitap) inceleyen bir çalışmada, ebeveyn rol ve davranışları, yanı sıra aile türleri ele alınmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre incelenen resimli çocuk kitaplarının çok azında annelere nazaran babaların ön planda olduğu saptanmıştır. Yemek hazırlamak, banyo yaptırmak gibi çocukla ilgili fiziksel bakım konusunda annelerin; para kazanmak, ev dışında çalışmak gibi ekonomik konularda da babaların ön planda olduğu görülmektedir. Anne figürü şefkat gösterme, koruyup kollama, ilgilenme, sevmeye gibi özelliklerle konumlandırılırken, babaların da benzer aktarım özelliklerinin olmasıyla birlikte kendine güven duyan, öğreten, güç gerektiren işlerle ilgili bir konuma yerleştirildiği bulunmuştur. Yine bu araştırmacılar resimli çocuk kitaplarında ev içi sorumluluk-ev dışı ekonomik destek açısından anne ve babanın konumlarının incelenmesi durumunda, babanın ikincil konumda anneye yardımcı rolünde olduğunu belirtmektedir. Gürşimşek ve Günay'ın (2005) okul öncesine yönelik 100 kitap içerisinden belirli kriterleri dikkate alarak seçtikleri 16 çocuk kitabı ile cinsiyet rollerine yönelik gerçekleştirdiği çalışmada, duygusal özelliklerin (duygusallık, duyarlılık, sevgi dolu olma) kadınlara, cesaret ve yüreklilik gibi durumların ise erkeklere yüklendiği belirtilmektedir. Erkeğin mutfak ile anılmasının, cinsiyet kalıp yargılarını aşan bir detay olduğu sunulmaktadır. Çalışmanın bir diğer bulgusuna göre de öğüt verme ve bilgilendirme gibi eylemlerin hem anne hem de baba tarafından gerçekleştirilmesine rağmen, babalara yönelik belirlenen tek eylemin babanın oğlunu bilgilendirmesi olduğu saptanmıştır. Çok satan çocuk kitabı listeleri üzerinden cinsiyet stereotiplerine yönelik incelemeler yapan Anderson ve Hamilton (2005) babaların çocuk kitaplarında yetersiz düzeyde temsil edildiğine vurgu yapmaktadır. Yanı sıra babaların çocuk besleme, bebek taşıma, çocukla konuşma gibi etkinlikler açısından sevecen olmadıkları ve üşengeç oldukları da belirtilmiştir. Annelerin ise çocuklarıyla en çok iletişim kuran figürler oldukları, annelerin en çok besleyen ve babalarla kıyaslandıklarında duygularını daha sık dile getiren ebeveyn figürleri oldukları ortaya konmuştur. Yine aynı çalışmada babaların dokunma, sarılma, öpme, çocukla etkileşim, konuşma ve çocuğu beslemesinin annelerden görece daha az olası olduğu saptanmıştır. Ayrıca kitapların sadece %47'sinde babaların gözüktüğü tespit edilmiştir. Yirminci yüzyıldaki resimli çocuk kitaplarında yer alan ebeveyn rollerine yönelik çalışma yürüten DeWitt vd. (2013) 2000 yılındaki kitapları önceki dönemlerle kıyaslandığında babaların artan şekilde çocuk bakımı ve çocuk büyütme alanında davranış sergilediğini, annelerin de ev dışındaki çalışmalarını artan şekilde sergilediğini tespit etmiştir. Çalışmanın dikkat çeken bir başka bulgusu da anne ve babalar arasındaki en büyük farkın fiziksel oyun alanında olduğudur. Yani annelerle kıyaslandığında babaların fiziksel oyun alanına daha çok katılım gösterdikleri bulunmuştur. Resimli çocuk kitaplarında ebeveyn rollerine ilişkin incelemeler yapan çalışmaların baba katılımı kavramı üzerinden ve ilgili kavramsallaştırma üzerinden değerlendirme yapmadıkları,

doğrudan baba-çocuk ilişkisini temel alan kitaplara odaklanmadıkları saptanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada belirtilen boşluğun giderilmesi hedeflenmiş ve özellikle adında baba kelimesi geçen kitaplar üzerine yoğunlaşmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma kapsamında doküman analizi kullanılmaktadır. Karagöz'ün de (2021) belirttiği şekilde bu analiz türü, çalışmada incelenen konuya dair bilgi içeren belgelerin (yazılı belgeler, yaşam öyküleri, film, fotoğraf vs) ele alınmasını ifade etmektedir. Bu çalışmada da yazılı belgeler kapsamındaki resimli çocuk kitapları doküman analizinin temelini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu, daha önceden belirlenen ölçütlere göre kararlaştırıldığı ifade edilen ölçüt örnekleme yöntemi ile tercih edilmiştir (Karagöz, 2021). Ölçüt örnekleme göre okul öncesi resimli çocuk kitapları kapsamında netleştirilen toplam 16 çocuk kitabı incelemeye alınmıştır. Bu süreçte kitap seçim kriteri olarak, kitabın “baba” kelimesini içinde barındıran bir başlığa sahip olması belirlenmiştir. Buna göre önce bir kitap satışı yapan web sitesinde okul öncesi dönemi kapsayan belirli yaş aralıklarına göre (0-3 yaş, 4-5 yaş, 6-7 yaş gibi) ayrı ayrı “baba” başlığını içeren kitap olup olmadığı incelenmiş, ardından kitap satışı yapan farklı bir web sitesinde “baba” kelimesiyle arama yapılarak önceki listeye eklenebilecek farklı kitaplar olup olmadığı yönünde tespitler yapılmış ve ilgili bütün kitapların listesi çıkarılmıştır. Ancak 0-3 yaş kategorisinde sunulan kitaplar arasında yer verilen kitaplardan birinin başlığında baba kelimesi geçmesine rağmen kitabın kendi içinde özel bir temaya sahip olması sebebiyle, 4-5 yaş kategorisinde bulunan ve başlığında baba kelimesini bulunduran kitaplardan birinin de okul öncesi çocuk kitaplarıyla kıyaslandığında sayfa sayısının fazla olması ve resimli çocuk kitaplarına kıyasla içerisinde çok az resim barındırıyor olması sebebiyle, yine 4-5 yaş kategorisindeki kitaplardan birinde baba kelimesinin kitabın başlığındaki babaanne kelimesinin içinde olması sebebiyle listeden çıkarılması söz konusu olmuştur. Böylece konusu itibarıyla genel olarak baba-çocuk ilişkisine odaklanan, 13 farklı yayınevinden çıkmış 16 kitap analiz edilecek esas çalışma grubunu oluşturmuştur. Her bir kitap K1'den başlayarak sırasıyla kodlanmıştır (K1, K2, K3 gibi). Benzer şekilde her bir yayınevi de farklı harflerle kodlanmıştır (A, B, C gibi). Kitap ve yayınevi kodları, kitabın çeviri olup olmadığı, mevcut baskı sayısı ve basım yılı, ilk basım yılı, sayfa sayısı gibi kitapla ilgili bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1.

Resimli Çocuk Kitaplarına Dair Künye Bilgileri

Kitap Kodu	Yayınevi Kodu	Çeviri/Orijinal Kitap	Mevcut Kitabın Basım Yılı	Mevcut Kitabın Baskı Sayısı	İlk Basım Yılı	Orijinal Kitapta İlk Basım Yılı	Sayfa Sayısı
K1	A Yayınevi	Çeviri	2022	Yirmi Altıncı	2010	2006	24
K2	A Yayınevi	Çeviri	2022	Yirmi Dokuzuncu	2010	2004	24
K3	A Yayınevi	Çeviri	2021	İkinci	2020	2019	24
K4	B Yayınevi	Çeviri	2021	Üçüncü	*	2017	24
K5	B Yayınevi	Çeviri	2022	Yedinci	*	2005	24
K6	C Yayınevi	Çeviri	2021	Dördüncü	2017	2015	28

K7	C Yayinevi	Çeviri	2022	Altıncı	2017	2010	28
K8	D Yayinevi	Çeviri	2011	Birinci	2011	2011	38
K9	E Yayinevi	Çeviri	2022	Üçüncü	2018	2012	26
K10	F Yayinevi	Çeviri	2018	Birinci	2018	2015	32
K11	G Yayinevi	Çeviri	2023	*	2019	2015	32
K12	H Yayinevi	Orijinal	2020	İkinci	2018	*	36
K13	I Yayinevi	Çeviri	2023	On Dördüncü	2018	2018	36
K14	J Yayinevi	Çeviri	2020	Birinci	2020	2018	36
K15	K Yayinevi	Çeviri	2023	Birinci	2023	2018	32
K16	L Yayinevi	Orijinal	2020	Altıncı	2019	*	40

*Ulaşılamayan bilgiler

Verilerin Analizi

Bu çalışmada içerik analizi dahilinde, metinde verilen mesajın birimlere ayrılıp sonrasında belirli kriterler açısından kategoriler şeklinde gruplandırılmasını belirten kategorisel analiz, yanı sıra birimlerin sıklığını ortaya çıkaran frekans analizi kullanılmıştır (Bilgin, 2014). Böylece resimli ve yazılı mesajları kapsayan kitap incelemeleri sonucunda hem kategori (ana tema) ve alt kategoriler (temalar) oluşturulmuş, hem de birimlerin frekans değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular

İçerik analizi sonucu ulaşılan kategoriler, alt kategoriler, frekans değerleri Tablo 2’de görülebilir. Yapılan analiz kapsamında, resimli çocuk kitaplarında vurgusu yapılan babayla doğrudan paylaşılan her bir aktivite birim olarak değerlendirilmiş, ardından her kitaptaki birimler teker teker listelenmiştir. Böylece bazı birimlerin Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) maddeleri ile aynı olacak şekilde değerlendirilmesi mümkünken; diğer bazı birimlerin ise BAKÖ maddelerinden farklı aktiviteler olması dolayısıyla, yeni alt kategoriler kapsamında değerlendirilmesinin söz konusu olacağı görülmüştür. Bununla birlikte yeni eklenen baba-çocuk aktiviteleri, BAKÖ’nün alt boyutlarının içeriği de gözetilerek, yer alabilecekleri en uygun boyuta yerleştirilmiş, yani ölçek boyutlarından farklı olacak yeni bir kategori oluşturulmasına gerek kalmamıştır. BAKÖ’nün alt boyut maddelerinden farklı olan aktiviteler tabloda italik olarak biçimlendirilerek gösterilmiştir. Her bir kategori için alt kategoriler kapsamında yer alan baba-çocuk etkileşimine yönelik bütün etkinlikler, frekans değerlerine göre giderek azalan şekilde sıralanmıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2.

Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Baba Katılımına İlişkin Doğrudan Etkileşimi Kapsayan Kategoriler, Alt Kategoriler ve Frekans Değerleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	f
İlgi ve Yakınlık	Sarılmak	10
	<i>Sohbet etmek/konuşmak</i>	10
	Kucağa almak	9
	<i>Sıkıntılı olduğunda rahatlatmak/korktuğunda sakinleştirmek/yardımcı olmak</i>	8
	Öpmek	5
	<i>Bir şeyler öğretmek/öğüt vermek/uyarmak</i>	5
	<i>Cesaretlendirmek/desteklemek</i>	5
	Üzgün olduğunda teselli etmek	4

	Sevdiğini söylemek/hissettirmek	4
	Nelerin mutlu edeceğini bilmek/ne yaptığını anlamak	4
	Övmek	3
	Komiklik yapmak/güldürmek	3
	Merak ettiği soruları yanıtlamak	2
	Sır paylaşmak	1
	Toplam	73
Keyfi Meşguliyet	Hareketli oyunlar (kovalamaca, saklambaç, güreş vb.) oynamak	7
	Kitap okumak	6
	Oyuncaklarla (kamyon, bebek vb.) oynamak	5
	Resim, boyama, maket, el işi, yap-boz vb. yapmak	5
	Dışarıda gezdirmek	5
	Hayvanla vakit geçirmek/ beslemek/ağaçtan kurtarmak	3
	Birlikte bisiklete binmek/bisiklete binmeyi öğretmek	3
	Hikâye/masal anlatmak	3
	Sıralı, kurallı oyunlar (kızma birader, satranç vb.) oynamak	2
	Top/futbol oynamak	2
	Yeni şeyler denemek/bir şeyler aramak	2
	Kamp yapmak/balık tutmak	2
	Bilmece, tekerleme, şarkı vb. söylemek	1
	Spor yapmak	1
	Belgesel izlemek	1
	Futbol maçı seyretmek	1
	Bahçe işleri yapmak/çiçek ekmek	1
	Ağaç ev yapmak/ağaç ev boyamak	1
	Parka götürmek/salıncakta sallamak	1
	Uçurtma uçurmak	1
	Kostüm denemek	1
	Hayvanat bahçesi gezmek/gösteri izlemek	1
	Toplam	55
Temel Bakım	Sabah uyandırmak/uyku zamanı yatırmak/birlikte uyumak	9
	Kahvaltı/yemek hazırlamak	9
	Yemek yemek	6
	Dişlerini fırçalamasıyla ilgilenmek	3
	Saçlarını taramak/yapmak/kesmek	3
	Banyo yaptırmak	3
	Mutfak temizlemek/masayı düzenlemek	2
	Tuvalet terbiyesiyle ilgilenmek/bez değiştirmek	1
	Giyinmesiyle ilgilenmek	1
	Toplam	37

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi döneme hitap eden kitapların en fazla baba-çocuk ilişkisindeki ilgi ve yakınlık konusuna, yani babanın çocuğa ilgili ve duyarlı davrandığı, yani sıra sevgisini belli ettiği aktivitelere odaklandığı görülmektedir (f=73). İlgi ve yakınlık kategorisinde de sırasıyla en çok babanın çocuğuna sarılması (f=10), çocuğuyla sohbet etmesi/konuşması (f=10), babanın çocuğunu kucağına alması (f=9) ve babanın çocuğu sıkıntılı olduğunda onu rahatlatması/korktuğunda sakinleştirmesi ve ihtiyacı olduğunda yardımcı olması (f=8) şeklindeki alt kategoriler yer almaktadır. Frekans değeri açısından ikinci sırada yer alan kategori ise, baba-çocuk ikilisinin paylaştığı serbest zaman aktivitelerini ve çeşitli oyunları kapsayan keyfi meşguliyettir (f=55). Bu kategoride en dikkat çeken alt kategoriler babanın çocuğuyla birlikte hareketli oyunlar oynaması (f=7) ve babanın çocuğuna

kitap okumasıdır ($f=6$). Kitaplarda rastlanan son baba katılımı kategorisi yani boyutu ise çocukla ilgili her günkü ihtiyaçların giderilmesi ve bakımının sağlanmasına yönelik aktiviteleri kapsayan temel bakımdır ($f=37$). Bu kategorinin kapsadığı alt kategoriler incelendiğinde ise ilk sıralarda çocuğun uykusuna yönelik ($f=9$) ve babanın çocukla ya da çocuk için yemek hazırlamasına yönelik ($f=9$) alt kategoriler dikkat çekmektedir. Diğer kategorilerin alt kategorilerindeki frekans değerleriyle kıyaslandığında, yani bütün alt kategoriler içinde bir değerlendirme yapıldığında yukarıda belirtilen temel bakım etkinliklerinin çocuk kitaplarında babayla paylaşılan etkinlik açısından önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada doğrudan baba-çocuk ilişkisini ele alan ve başlığında “baba” kelimesi geçen okul öncesi dönem resimli çocuk kitapları incelenmiştir. Bu doğrultuda resimli çocuk kitaplarında baba katılımının hangi yönlerine en çok odaklanıldığının tespiti için baba katılımı kavramsallaştırılmasından ve ülkemizde okul öncesi döneme dair baba katılımını ölçmek için Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilen ölçeğin (BAKÖ) boyut ve maddelerinden yararlanılmıştır. Yukarıda bahsedilen odak noktaları çerçevesinde gerçekleştirilen bir çalışmaya rastlanmadığı için bu çalışmanın alana disiplinler arası boyutta önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Her ne kadar incelenen 16 kitaptan 14’ü (%87,5) yabancı kaynaktan çeviri olsa da kitaplarda saptanan baba katılımı alt kategorileri ve genel kategorilerinin, ülkemizde geliştirilen BAKÖ ile büyük ölçüde tutarlılık gösterdiği bulunmuştur. Ulusal alan yazında resimli çocuk kitaplarını bu konu özelinde inceleyen çalışmaların kitap listelerinde yer alan çoğu kitabın da bu çalışmadakine benzer şekilde çeviri kitap olduğu dikkat çekmektedir (örn. Bencik-Kangal vd., 2018; Özkul & Özgün, 2019; Şahin vd., 2022).

Lamb vd.nin (1985) doğrudan temas boyutunu temel alarak geliştirilen BAKÖ’nün (Sımsıkı & Şendil, 2014) keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık ve temel bakım boyutları ile ölçeğin maddeleri kategorisel analizde alt kategori ve kategoriler açısından konumlandırılmıştır. Eğer incelenen resimli çocuk kitaplarında bu maddelerin haricinde baba-çocuk etkinliği tespit edilmişse, bu, ana kategorilerden uygun olanının içerisinde, mevcut maddelerin arasına eklenmiştir. Ardından her bir etkinliğin frekans değerlerinin incelendiği frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Böylece okul öncesi döneme yönelik baba-çocuk ilişkisini konu edinen resimli çocuklu kitaplarında babaların, çocuklarının yaşamlarına en çok hangi alanlarda katılım sağladıklarını görmek mümkün olmuştur. Buna göre, bünyesine yeni alt kategorilerin de eklendiği ilgi ve yakınlık kategorisinin, resimli çocuk kitaplarında en sık karşılaşılan baba katılımı boyutu olduğu ortaya konmuştur. Alan yazında resimli çocuk kitaplarında yapılan incelemeler dikkate alındığında, bir çalışmada kontrol ve disiplin boyutuna nazaran yakınlık kategorisinin yüzde değerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Özkul & Özgün, 2019). Babaların eylemleri açısından değerlendirme yapan bir başka çalışma da çocuğa ilgi/şefkat göstermenin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bencik-Kangal vd., 2018). Bir diğer çalışmaya göre de her ne kadar şefkat gösterme, koruyup kollama, ilgilenme, sevmeye gibi özelliklerin merkezine annelerin konumlandırıldığı görülse de, babaların da ek olan bazı özelliklerle birlikte annelerinkine benzer şekilde bu

aktarım özelliklerine sahip oldukları görülmüştür (Şahin vd., 2022). Oysaki daha eski yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda yer alan, çocuğun yaşadıklarına ilgi göstermek ve duyarlı davranmak, yanı sıra çocuğa sevgisini aktarmak şeklinde ifade edilen ve BAKÖ'nün ilgi ve yakınlık boyutu kapsamında ele alınabilecek baba katılımı davranışlarının, yukarıda bahsedilen çalışma sonuçlarının aksi yönünde bir sonuca götürdüğü saptanmıştır. Örneğin Gürşimşek ve Günay'ın (2005) çalışmasında, duygusallık, duyarlılık, sevgi dolu olma gibi duygusal özelliklerin kadınlara yüklendiği tespit edilmiştir. Yine bir başka çalışmada da babalara nazaran annelerin en çok iletişim kurdukları ve duygularını daha sıklıkla ifade ettikleri; babaların ise annelere nazaran daha az oranda dokunma, sarılma, öpme, çocukla iletişim kurma, konuşma etkinliklerinde yer aldığı görülmüştür (Anderson ve Hamilton, 2005). Zaman içerisinde geçmişten günümüze yapılan araştırma sonuçlarının tutarsızlığının sebebinin de, Özkul ve Özgün'ün (2019) kendi çalışma bulgularına dair yaptığı yorumdaki gibi, günümüzde ilgili ve modern babalık rolüne ve daha eşitlikçi demokratik baba modeline daha sıklıkla rastlamak olduğu düşünülmektedir. Yani çocukların yaşamı için kritik öneme sahip baba katılımının olumlu yönde dönüşüme uğradığı söylenebilir.

Alan yazında sosyal ve eğitsel aktarım açısından babaların en çok öğreticilik kategorisinde değerlendirildiği (Özkul & Özgün, 2019), her iki ebeveynin de öğüt verme ve bilgilendirme gibi eylemleri yerine getirmesine rağmen, babalar özelindeki tek eylemin babanın oğlunu bilgilendirmesi olduğu dikkat çekmektedir (Gürşimşek & Günay, 2005). Bu çalışmada incelenen resimli çocuk kitaplarında da frekans değeri en yüksek olmasa da çocuğa bir şeyler öğretmek/öğüt vermek/çocuğu uyarmak şeklindeki mesajlara rastlanmıştır. Baba katılım aktivitelerinin çocuk cinsiyetine göre incelenmesi bu çalışmanın amaçlarından birini oluşturmamaktadır. Bununla birlikte “bir şeyler öğretmek/öğüt vermek/çocuğu uyarmak” alt kategorisi özelinde bu çalışma kapsamındaki kitaplara bakıldığında, bu eylemin babalar tarafından sadece erkek çocuğuna yönelik değil kız çocuğuna yönelik de sergilendiği tespit edilmiştir.

Baba katılımının, çocuğun günlük bakımını sağlamayı ve fiziksel ihtiyaçlarını gidermeyi kapsayan temel bakım boyutu açısından inceleme yapıldığında, keyfi meşguliyet ve ilgi ve yakınlık boyutlarına göre temel bakım boyutunun frekans değerinin nispeten düşük olduğu görülmektedir. Ancak baba ve çocuğun paylaştığı temel bakım etkinliklerine, alt kategorilerin tamamının frekansları ile kıyaslama yapılarak bakıldığında, özellikle çocuğun uyumasına ve çocuğa yemek hazırlamaya yönelik eylemlerin frekans değerlerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın bulgusunu destekler nitelikte, uzun bir zaman diliminde yayınlanan kitapları inceleyen araştırmacıların, önceki dönemlere kıyasla babaların çocuk bakımı, çocuk yetiştirme gibi konularda giderek artan bir katılım sergilediklerini belirttikleri görülmektedir (DeWitt vd., 2013). Ancak diğer yandan -özellikle anne ve baba rolüne dair karşılaştırma yapan çalışmalarda daha çok rastlandığı şekilde- çocuk kitaplarında yemek hazırlamak, banyo yaptırmak gibi birtakım faaliyetlerde annelerin ön plana çıkarıldığını ortaya koyan çalışma bulgusuna rastlanmaktadır. Bu bulgunun sunulduğu çalışmada babaların ev dışında çalışması şeklinde ekonomik alanda konumlandırılması ile babaların, ev içi sorumluluğu üstlenen annelerin yardımcısı olarak, yani ikincil konumda değerlendirildiğine dikkat çekilmektedir (Şahin vd., 2022). Bir başka çalışmanın da -bahsedilen bu bulguları destekler nitelikte- erkeğin mutfak kavramıyla birlikte ele alınmasının

mevcut cinsiyet stereotiplerini aşan bir nokta olduğunu vurguladığı dikkat çekmektedir (Gürşimşek & Günay, 2005). Yine babaların çocuk besleme, bebek taşıma, çocukla konuşma gibi etkinliklerde sevecen olmadıklarına yönelik bulgular da sunulmuştur (Anderson & Hamilton, 2005). Oysaki doğrudan baba-çocuk ilişkisini konu edinen kitapların incelendiği mevcut çalışmada, babaların çocuklarının fiziksel bakımlarını karşılamasının oldukça normal olduğuna yönelik bir akış söz konusudur (hatta bazı kitaplarda [örn. K16] babanın yemek yapma konusunda bir numara olduğuna dair vurgu bile yapılmıştır).

Bu çalışmada, baba-çocuk ikilisinin paylaştığı serbest zaman etkinliklerini ve çeşitli oyunları kapsayan keyfi meşguliyet açısından inceleme yapıldığında, diğer iki kategorinin kapsamındaki alt kategorilere göre daha fazla alt kategorinin, yani daha çok baba katılımı etkinliğinin olduğu görülmektedir. Frekans değerleri açısından bakıldığında resimli çocuk kitaplarında baba ve çocuğun en çok paylaştığı hareketli oyunlar oynama, ardından kitap okuma, oyuncaklarla oynama gibi diğer pek çok etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada kitap okuma en sık gerçekleştirilen ikinci keyfi meşguliyet alt kategorisi olurken, alan yazında babaların kitap okuma eyleminin sıklık açısından ilk sıralarda yer almadığına rastlanmıştır (Bencik-Kangal vd., 2018). Fiziksel oyun açısından ise babaların annelere nazaran daha katılımcı olduklarının saptandığı çalışma bulgusu olduğu görülmektedir (DeWitt vd., 2013). Bu çalışmada da keyfi meşguliyet kategorisi kapsamındaki alt kategoriler içinde fiziksel oyun kapsamındaki etkinlikler oldukça yüksek bir frekans toplamına sahip gözükmemektedir.

Alan yazında anne ve baba rollerine dair kıyaslamalar yapan çalışmaların, hatta baba figürünü inceleyen çalışmaların bulunması ancak baba-çocuk ilişkisini baba katılımı açısından kapsamlı şekilde inceleyen bir çalışmaya rastlanmaması sebebiyle bu çalışmada esas odak noktası baba katılımının hangi alanlarda etkin olduğu ve hangi etkinliklerin daha sıklıkla gözlemlendiği olmuştur. Bu amaçla da sadece baba-çocuk ilişkisini yansıtan kitaplara odaklanılmıştır. Alandaki önemli bir boşluğu doldurmasına rağmen bu nokta bir açıdan çalışmanın sınırlılığı olarak da ele alınabilir. Dolayısıyla aileye odaklanan halihazırda yeni basılmış ya da basılacak olan okul öncesi resimli çocuk kitaplarında baba figürünün çocuğun yaşamına ne kadar ve ne şekilde dahil edildiğine dair yapılacak yeni çalışmalar aracılığı ile baba katılımını aile bağlamının bütününde görmek de çalışmaları çeşitlendirmek adına faydalı olabilir. Yanı sıra yeni kitaplarla birlikte baba katılımının ve baba algısının zaman içerisinde çocuk kitaplarında değişim yaşayıp yaşamadığı da saptanabilir. Çünkü şimdiye kadar yapılan çalışmaların belirttiğine göre resimli çocuk kitaplarının çok azında babaların annelere göre ön planda tutulduğu (Şahin vd., 2022), çok satan kitaplar arasında az sayıdaki kitapta baba figürüne yer verildiği (Bencik-Kangal vd., 2018), yine babaların çocuk kitaplarında yetersiz düzeyde temsil edildiği ve kitapların sadece %47'sinde babaların gözüktüğü vurgulanmıştır (Anderson & Hamilton, 2005).

Kitaplarda yansıtılan ebeveyn rollerinin, ebeveynlerin ve çocukların davranışlarını açık bir şekilde etkileme potansiyeli olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Anderson & Hamilton, 2005), çocukların gelişim süreçlerinde önem arz eden bu kitapların hazırlanmasında bilim insanları ile ilgili uzmanların görüşlerinden faydalanmanın gerekli olduğunun altı çizilebilir (Gürşimşek & Günay, 2005). Yanı sıra olumlu yöndeki aile ve ebeveyn temsillerinin yansıtıldığı çocuk kitaplarının sayıca arttırılmasının ve çocuklarla

buluşturulmasının 6nemine de vurgu yapılmaktadır (şahin vd., 2022). Ayrıca okul 6ncesi d6neme hitap eden 6ocuk kitaplarındaki baba katılımı kavramı gerek sosyal bilimlerde gerek eēitim bilimlerinde gerekse saēlık bilimlerinde 6alışan, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların 6zerinde 6alışıp uygulama alanına dair 6nemli bilgiler sunacaēı bir alan olarak g6r6lebilir. Son olarak 6lkemizde baba katılımını dahil ederek yazılan yeterli kitap sayısına ulařıldıēında, bu kitaplardaki baba katılımı kategorilerinin yabancı kaynaklardan 6evirisi yapılan diēer 6ocuk kitaplarındakilerle karşılaştırılmasının, 6lkemizdeki toplumsal cinsiyet rol6 algısına y6nelik de fikir verebileceēi d6ř6n6lmektedir.

Kaynakça

- Anderson, D. A., & Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's picture books: The invisible father. *Sex Roles*, 52(3/4), 145-151. doi: 10.1007/s11199-005-1290-8.
- Aslan, H. S. (2019). Çocuk gelişimi ve baba katılımı. Ş. Ünlü-Çetin (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde baba katılımı* içinde (s. 31-45). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bencik-Kangal, S., Karaaslan, A., & Arslan, S. (2018). Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarında yer alan baba figürünün incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 18-31.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar* (3. baskı). Siyasal Kitabevi.
- Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences over the life course. *Applied Developmental Science*, 11(4), 185-189. <https://doi.org/10.1080/10888690701762027>.
- Day, R. D., & Lamb, M. E. (2004). Conceptualizing and measuring father involvement: Pathways, problems, and progress. R. D. Day & M. E. Lamb (Ed.), *Conceptualizing and measuring father involvement* içinde (s. 1-15). Lawrence Erlbaum Associates.
- DeWitt, A. L., Cready, C. M., & Seward R. R. (2013). Parental role portrayals in twentieth century children's picture books: More egalitarian or ongoing stereotyping? *Sex Roles*, 69, 89–106. <https://doi.org/10.1007/s11199-013-0285-0>.
- Gürşimşek, I., & Günay, V. D. (2005). Çocuk kitaplarında cinsiyet rollerinin işlenişinde kullanılan dilsel ve dildışı göstergelerin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 53-63.
- Karaduman, M. A., & Çığ, O. (2019). Babaların çocuklarının hayatına katılımını etkileyen faktörler. Ş. Ünlü-Çetin (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde baba katılımı* içinde (s. 47-71). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karagöz, Y. (2021). *SPSS AMOS META uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri* (3. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behavior in humans. *American Zoologist*, 25(3), 883-894. <https://doi.org/10.1093/icb/25.3.883>.
- Özdemir, E., & Balcı-Karaboğa, A. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.580405>.
- Özkul, B., & Özgün, S. Y. (2019). Erken çocukluk döneminde çocuk kitapları seçkisinden “Elif” serisinin baba imgesi bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 41-56.

- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (5. baskı) içinde, (s. 58-93). John Wiley & Sons.
- Sımsıkı, H., & Şendil, G. (2014). Baba Katılım Ölçeği'nin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123. <https://doi.org/10.17755/esosder.23977>.
- Sicim-Sevim, B., & Bapoğlu-Dümenci, S. S. (2019). Baba yoksunluğu. Ş. Ünlü-Çetin (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitiminde baba katılımı* içinde (s. 73-91). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şahin, A. B., Çelik, B., Karadağ, M., Yeşilkır, N., Acar, B., & Yaman, Ö. M. (2022). 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında aile ve ebeveyn temsiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1557-1572. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1027055>.
- Tamis-LeMonda, C. S., & Cabrera, N. J. (2002). Multidisciplinary perspectives on father involvement: An introduction. C. S. Tamis-LeMonda & N. J. Cabrera (Ed.), *Handbook of father involvement* içinde (s. xi-xviii). Lawrence Erlbaum Associates.